

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהיה לך בחימה” (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת משפטים תשפ"ג • שנה ב' - גליון קי"ב • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס

קידושין טו.

כי תקנה עבד עברי וגו' (כא, ב).

בזמן שאין היובל נוהג

אם יש 'איסור' במוכר עצמו לעבד

איתא בקידושין (טו), אין עבד עברי נוהג, אלא בזמן שהיובל נוהג (דמצי למקרי ביה עד שנת היובל יעבד עמך - ויקרא כה, מ).

ועיין בבא מציעא (ס), ההוא עבדא סבא דאול צבעיה לרישיה ולדיקניה (שהיה זקנו לבן וצבעו שחור, ונראה כחור, רש"י), אתא לקמיה דרבא, אמר ליה, זיבנן. ופירש רש"י (ד"ה זיבנן), קנה אותי לעבד, ונכרי היה, דעבד עברי אסור לאחר חורבן, שאין היובל נוהג.

וצריך עיון קצת, מה שכתב לשון 'אסור', דהא אינו נוהג כלל, אין המקח חל כלל אם מוכר עצמו לעבד עברי, ואין כאן ענין איסור והיתר, כיון שאין הדבר נוהג כלל, ולא שייך כאן פלוגתא דאי עביד מהני (תמורה ד:), כיון דלא נאמר כאן איסור כלל, רק שאין הדבר נוהג - ואין לו מציאות. ועיין ירושלמי שבועות (פ"ה ה"ח), וכי יש עבד בזמן הזה, עיין שם היטב.

ואולי יש לומר, דאין האדם בעלים של עצמו כלל - כמו שכתבתי בכמה דוכתי, ואם כן לא שייך שימכור עצמו כלל, ורק דגזירת הכתוב הוא שיכול למכור עצמו, ועל כן בזמן שאין היובל נוהג - דלא נתנה לו תורה כח למכור, הוי ליה כמוכר את ישראל אחר, דגניבת נפש ומכירה הוא במיתה (הלן פסוק טו), וכאן דליכא ענין גניבה, הוי ליה מכירה לחוד, ויש בו איסור חצי שיעור.

ואולם, אם שאין האדם בעלים של עצמו, מכל מקום הרי הוא מצוי ביד עצמו, ובמצוי לא נאמר דין גניבת ומכירת נפש - עיין סנהדרין (פג), ואולם זה רק לענין מיתה, אבל איסור דאורייתא ודאי יש בדבר. ואולם אין לומר דהאיסור מפאת ולא עבדים לעבדים (ויקרא שם, נה; עיין קידושין כב), דזה אינו דכיון דאין המקח חל כלל - אין כאן עבדים לעבדים, ורק מפאת דין גניבה ומכירה בנפש - הוא דיש לדון, דכל מכירה בנפש נמי הא אין המכירה חלה, שהרי מוכר את אחר, ועם כל זה הוא במיתה, ועל כן הוי המכירה לבדה גם כן איסור חצי שיעור, וכנ"ל.

גליוני הש"ס

נדר כט.

אם אדניו יתן לו אשה וגו' האשה וילדיה תהיה לאדניה וגו'. וכי ימכר איש את בתו לאמה (כא, דז).

(א) כלומר, איך חלה מכירת עבד בזמן שהיובל נוהג, הרי אסור לישאל למכור את עצמו, כמבואר בקידושין כב: משום 'כי לי בני ישראל עבדים' (ויקרא כה, נה), ולא עבדים לעבדים, ואם כן הרי כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני (עיין שו"ת פ"ג פורת ח"ב סימן ג. אות ד"ה כתב).

(ב) אלא של הש"ת, ראה הערה הבא.

(ג) עיין **אוצרות יוסף** דרוש ח קונטרס ב פיסקא מה: "...חזרת העבדים לעצמן ביובל (ויקרא כה, ט), הוא גם כן להורות כי האדם הוא של השם יתברך, ואף שיכול למכור עצמו לשנים אבל לא אלעולם, דבר זה

חיוב חינוך לבן שפחה כנענית ולאמה העבריה - על מי מוטלת

עיין נזיר (כט), איש חייב לחנך בנו במצוות, ואין האשה חייבת לחנך את בנה כו', בנו חייב לחנכו, בתו אינו חייב לחנכה.

והנה, למאי דאמר דאין אשה חייבת לחנך את בנה, מסופק אני בבן שפחה כנענית - מי חייב בחינוכו, דאב אין לו - דולד שפחה כמוה (עיין קידושין סח); ואין מתייחס אחר אביו (שם סט), וְהָאֵם הִיא אֵינָהּ חַיִּיבַת בַּחֲנוּךְ.

ואולי זה, כיון דאין לו משפחת אב, קמה לה האם במקום אב, וחייבת שפיר בחינוכו. וגם יש לומר, דהאדון ישראלי - שבו שפחה קניינו, חייב בחינוכו כיון שהוא ברשותו ובידו לחנכו. ומענין דוגמא - הך דקידושין (לד); אשה בעלה משמחה, אלמנה מאי איכא למימר, בשרויה אצלו. ונוכרתי משנה ידים (פ"ד מ"ז), עבדי וְאִמָּתֵי שֵׁאֵי חַיִּיב בְּהוֹרָתָם בְּמִצְוֹת, ובפירוש **הרא"ש** (ד"ה שאני), שאני חייב בהן להדריכן שיקימו במצוות, עכ"ל. ומשמע כנ"ל, שיש על האדון חיוב חינוך עבד קטן שלו.

ויש לספק גם כן, באמה העבריה דהיא קטנה וצריך לחנכה, אם אין חיוב החינוך על האדון הואיל והיא ברשותו. ומצאתי ברש"י פסחים (פח. ד"ה על ידי) דכתב, אבל שפחתו העברית - אף על גב דלא משכחת לה אלא בקטנה, דהא יוצאה בסימנין, כיון דאין עליו לחנכה, יכולה למחות, עכ"ל. ועיין שם ברש"י, דמתבאר מדבריו גם כן, דגם בתו חייב לחנכה, עיין שם היטב.

ציונים לתורה

כלל לה

אם המצא תמצא בידו הגנבה משור וגו' חיים שנים ישלם (כב, א).

'חיים' מורה על שלימות

ולכן ישלם כשעת הגניבה אף אם הוזלה בנתיים

ענין 'שלימות' קרוי 'חיות', וכך דמכות (טו); ריסק תשעה נמלים ואחד חי, דפירושו שלם, עיין תוספות (שם ד"ה ריסק). ובברכות (ג): תוספות ד"ה מודים) כתבו, אהך דכוס של ברכה צריך שיהיה חי ומלא כו' (א), דכוונת תיבת 'חי', שיהיה הכוס שלם ולא שבור, והביאו ראיה גם כן מהך דמכות, ד'חי' פירושו שלם, עיין שם.

וכן מצינו גם בלישנא דקרא, בבבא קמא (סד); גניבה וחיים - לכדרב, דאמר אחייה לקרן כעין שגב, וברש"י (שם ד"ה אחייה), דאם גנב בהמה והוכחשה או הוזלה, משלם כשעת הגניבה, דכתיב חיים - החייהו לקרן של גניבה שיהא שלם, עיין שם, הרי דפירושו תיבת 'חיים' דקרא -

על שלימות. ועיין עוד ירושלמי פסחים (פ"ט ה"ה), 'מכל החי מכל בשר' (בראשית ו, ט), שיהיו שלימין באבריהן, וגם כן תיבת 'החי' קדריש, דהכוונה על שלימות שיהא שלם באבריו. והוא עצמו דרש הש"ס דין עבודה זרה (ה), מכל החי כו' שחיין ראשי איברים שלה'.

גליוני הש"ס

בבא מציעא קח.

אם כסף תלוה את עמי וגו' לא תהיה לו פגשה (כב, ד).

סתם הלואה שלשים יום

כי בפחות מזה חשיב גוף ההלואה לחץ ודוחק

בגמרא בבא מציעא (קח), דזמן בית דין הם שלשים יום. ובתוספות (שם ד"ה זמן) כתבו, מאן אנו למודים זמן בית דין לפרוע חובו ולכמה דברים דהוי שלשים יום.

טעם ומקור - דזמן ב"ד שלשים יום

נראה הטעם בפרעון חוב וכל כהאי גוונא, דאילו היה הזמן פחות משלשים יום, היה זה נחשב דחק ולחיצה שדוחקין אותו, מה שאין כן אם יש לו זמן שלשים יום, עיין **פסיקתא דרב כהנא** (י, א) דאמר, היו מתחילים מראשו של אדר לגבות (השקלים), ותורמין בראשו של ניסן, כדי שלא לדחוק את ישראל היה מחזירין (גרסת מהר"ו - מזהירין את ישראל מראש חודש אדר כו'. והך דשקלים עצמו דמזהירין שלשים יום קודם על נתינת השקל, הוא עצמו גם כן זה הדין דעלמא - דזמן בית דין שלשים יום, ולכן גם בשקלים נותנים זה הזמן. ועיין מה שכתבתי בגליון סנהדרין (ו, ד"ה דטעה').

ונראה, דזה גם כן טעם הך דמכות (ג), דסתם הלואה שלשים יום. והטעם, משום דעל פחות מזה הוי ההלואה עצמה לחיצה ודחיקה שדוחקו לשלם בפחות משלשים דזה נקרא 'דחק' - וכפסיקתא הנ"ל, ויש בהלואה עצמה משום הכי ענין לאו ד'לא תהיה לו כנושה' - דהוא על הלחץ והדחיקה לפרוע כמבואר בבבא מציעא (טג); ועל כן מחזקינן דסתמא היתה כוונתו על שלשים יום - מלבד במפרש (עיין רמב"ם הלכות מלוה ולוה פ"ג ה"ה), אבל בסתמא מחזקינן מפאת החזקת כשרות שלא רצה לדחוק - דהיתה כוונתו על שלשים יום.

ומצינו כזה בהלואה עצמה, ענין לאו ד'לא תהיה לו כנושה' - בבבא מציעא (נה); דמלוה ברבית עובר על 'לא תהיה לו כנושה', והיינו דכיון דדחוק לשלם מפאת הריבית חשיבא ההלואה עצמה לחץ ודחק, ויש בה משום 'לא תהיה' וגו', ועל כן כעין זה הוא גם כן בהלואה אפחות משלשים יום.

דאמרין בפרק הגזול (בבא קמא קוב) תלתין יומין קמאי לא נחתינן לנכסיה, דאמרין קא טרח בוזי, עכ"ל. ומבואר שהמתנת התשלומין ענין צדקה היא - שהטילה תורה על הדיין חובת צדקה זאת לעשותה עם המתחייב, ועל כן ענין צדקה שייך רק עם הוולת - לא שיעשה האדם צדקה עם עצמו, ולכן כל שהדין עצמו מתחייב מחמת הדין, צריך למכור חפציו אף בזול ולשלם מיד באותו היום, ודו"ק" (הרי מזה, דעיין זמן והמתנת שלשים יום שלא להטיל עליו דחק ולחץ, כי בו משום צדקה וחסד, ודו"ק).

(ז) ראה רש"י שם ד"ה לא תהיה לו כנושה: 'לחץ הוא - שדוחקו לתבוע חובו'.

וְלֹא תַעֲנֶה עַל רֵב לְנִטְתָּ' (כג, ב) - אפילו אחר מאה והאם יתכן סנהדרין יותר משבעים ואחד

~ מתוך: גליוני הש"ס ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז;
תשובת רבינו שנדפסה בשו"ת חזון נחום ח"ב ~

הארצות - יהודה ועבר הירדן והגליל. גם זו לא ידעתי מי הגיד לו, כי לא נמצא זה בשום מקום. רק פשוט, שהסנהדרין היו תלמידי חכמים מקובצים מכל מקום שהיו שם תלמידי חכמים ראוי לזה, ואילו לא היה בכל ארץ ישראל מי שהיה ראוי להיות מסנהדרין, והיה בה עיר אחת שגדלו בה שבעים ואחד אנשים בתורה והיו ראוי לסנהדרין, אז היו קִמְנִין כל הסנהדרין שבעים ואחד האנשים של עיר האחת ההוא.

ושיהיה אפילו מצוה לכתחלה שהסנהדרין יהיו משלש ארצות, זה לא נזכר בשום מקום. ודבר של חידוש כזה היה לו להראות מקורו, ואנחנו רק שלש ארצות לשביעית שמענו (שביעית פ"ו מ"א), שלש ארצות לביעור (שם פ"ט מ"ב), שלש ארצות לחלה (חלה פ"ד מ"ח), שלש ארצות לנשואין (כתובות ק"י), שלש ארצות לחזקה (כבא בתרא לח.), על שלש ארצות מעברין את השנה (סנהדרין י"א), אבל שלש ארצות לסנהדרין - לא שמענו.

ישנת חרצים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

שלום רב לאוהבי תורתך.

במה שהארכתם (פרשת בשלח, עמוד ג; פרשת יתרו, עמוד ב) בענין כיבוד אב ואם דאינה מצווה שכלית מאחר שנזכר לו לאדם שלא נברא.

הנה ראוי ונכון לציין בזה לדברי החתם סופר שכבר כתב כדברים האלה, והוא בחתם סופר על התורה ריש פרשת קדושים, וז"ל: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה'", כי הנה כיבוד ומורא אב ואם כזכר רמב"ן סוף הסדרה, שהם שותפים ביצירה עם הקב"ה והושווה כבודם לכבוד המקום ברוך הוא, עיין שם (פ. ט). והנה אמרו חז"ל (עירובין יג.) נח לו לאדם שלא נברא משנברא, ועל כן עשו הרשע וחבריו שאומרים הרגו בקר ושחוט צאן כל מי מחר ימותו, וכל מעמדם העולם הזה ואינם מאמינים בדין וחשבון שלעתיד לבוא, להם נוח הבריאה בעולם הזה, על כן הם מכבדים האבות ביותר והוא ממצות שכליות שהאבות הביאם לעונג העולם הזה. ויעקב וחבריו הזוחלים ורועדים תמיד שמא יגרום החטא וחושבים נח שלא נברא משנברא, אין מצות כיבוד ומורא אב ואם שכליות כל כך אצלם. האנשים באמת כתבו תוספות (שם) שצדיקים אשרי להם ולדורם, כמו שאומרים ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו, אלא שהצדיק אינו מאמין בעצמו שהוא מאותו שנזכר לו הבריאה, על כן נענש יעקב לבסוף על כ"ב שנה שפירש מאביו, שגלוי וידוע לפני הקב"ה שנזכר לו יעקב שנברא ויש לו לכבוד השותפים ביצירתו. ועל כן אמר הכא על כללות ישראל, כל כי איש ימותו, ואביו תיראו, שנח להם שנברא, ובתנאי 'את שבתותי תשמורו', שאפילו עובד ע"ז כדור אנוש אם תשמר שבת כהלכתו מוחלין לו (שבת קי"ח) ונוח לו שנברא, וההיפך השומר כל התורה ומחלל שבתות בפרהסייה הרי הוא מומר לכל התורה ונוח לו שלא נברא ומה לו ולמורא אב ואם.

וכן הביא בתורת משה שם, ועוד נוסף שם מאמר קצר עם עיקר ביאורו זה, וז"ל: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו", וכן בעשרת הדברות סמך זכירתו ושמירת שבת אצל כיבוד אב ואם, והלא דבר הוא. ונראה לי כי כיבוד ומורא אב ואם מפני שהם מולידיו, ואחר דקימא לן נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, אם כן אין כאן מקום לכיבוד ומורא אב ואם. אך כבר כתבו תוספות היינו לכללות העולם, אבל צדיקים אשריהם ואשרי דורם, ועמך כולם צדיקים אף על פי שאין אדם אשר יעשה טוב ולא יחטא, מכל מקום אם רק משמר שבת, בזה לבדו מודה ומעיד על חידוש העולם והשגחה וחספך ויכולת כמו שכתב רמב"ן, אם כן השומר שבת הוא יכבדו אב ואם ע"כ.

ברכה מרובה ובידידות נאמנה
משה יהודא פריד
ס. פאולו ברזיל
[ראש כולל 'מאור התורה' ובעמק"ס 'עטרת שלום' ושא"ס]

בית דין של 'עשרה', מהא דאמר בהוריות (שם) ובסנהדרין (י"א), עשרה שיושבין בדין, קולר תלוי בצואר כולן, והיו ליה לדייק גם כן דיש בית דין של עשרה. ולא זו ולא זו שמענו, רק בית דין של שלשה (סנהדרין ב.), או שלשה וחמשה ושבעה בעיבור השנה (שם), או עשרים ושלשה דסנהדרין קטנה (שם), או שבעים ואחד דסנהדרי גדולה.

אבל מספר 'עשרה', מצינו רק לצירוף בדבר שבקדושה ועוד פרטיים, שנחשבו במשנה מגילה (כג.), או לפרסם דין, וכך דכתובות (י"א), לפרסומי מילתא כו', פוק ואייתי לי בי עשרה כו', אבל בית דין של 'עשרה' לא נמצא. והכוונה רק, אף דעיקר הבית דין הם שלשה, מכל מקום אם יושבין עשרה תלמידי חכמים ביחד ודנין, קולר תלוי בצואר כולן, ומשום דבעי למינקט טפי משלשה, נקט מספר מסוים - 'עשרה' סוף האחדים.

מספר 'מאה' הוא מספר הרגיל בש"ס - במיוחד כאשר הכוונה ביותר מעשרה וכן בהך דמאה שישבו להורות, אידי דבעי למינקט טפי משבעים ואחד, דהם סנהדרי גדולה - דהוראתם הוא דבעינן לענין הוראת בית דין, לכן נקט 'מאה' סוף העשיריות. והוא כהך דברכות (י"א), לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיוכה וימנה מעשרה ראשונים, שאפילו מאה באים אחריו נוטל שכר כולם, דאידי דבעי למינקט יותר מעשרה, נקט מאה סוף העשירות.

וגם 'מאה' הוא מספר הרגיל, כהך דפסחים (פ.), מאה פפי ולא חדא רבינא, ובסוטה (כ"ב.), מאה פאפי וחדא נאנאי, ובשבת (קכ"ט.), מאה קרי כו', מאה רישי כו', וכנהנה רבות (עיין שבת קכ. עירובין ל"ב.), אבל שיהיה שם בפועל - אפילו ענין לכתחלה כל דהו שְׁיֻשְׁבוּ מאה בסנהדרין, זה לא היה ולא נברא.

אם ה'סנהדרין' צריכים שיהיו מקובצים מהשלש ארצות שבא"י גם מה שכתב, שהיה הסנהדרין קִקְבָץ משלש

ממנין סנהדרין, אך בדרך עראי שרי כאמור, ואין מכל הראיות שהביא הרב (באר שבע) ז"ל דבר סותר לזה. וזה שאמר רבי יונתן - מאה 'שישבו', כלומר באקראי. וכיון דמותר לכתחלה לישב מאה להורות, סבר רבי יונתן דבעינן שיעורו כולם, דלאותו דין כולם מיקרי 'עדת ישראל', ורחמנא אמר (ויקרא ד. יג.) ואם כל עדת וגו' שיעורו כולן, ונקט רבי יונתן מילתיה במאה שישבו להורות, לאשמעינן חידושא, דאפילו דכל הִקְטָר משבעים ואחד לא ממנין סנהדרין, אפילו הכי בעינן שיעורו כולם, עיין שם, דה"ק.

ד בכתובות שם: 'ויקח עשרה אנשים מוקני העיר ויאמר' וגו' (רות ד. ב.). למידרש 'עמוני' (דברים כ, ד) ולא עמונית... לפרסומי מילתא, וכדאמר ליה שמואל לרב חנא בנדתאה, פוק ואייתי לי בי עשרה, ואימא לך באנפיייהו - המזכה לעובר קנה. ועיין עוד **גליוני הש"ס** יבמות ז: ד"ה ויעמוד, שביאר הא דאיתא שם, 'ויעמוד יהושפט בקהל יהודה לפני הציץ החדשה' (דברי הימים ב. כ. ה), שחידשו בה דברים, ואמרו טבול ליה כו': 'הכוונה כהך דכתובות ז: 'ויקח עשרה אנשים' למידרש... פוק ואייתי לי בי עשרה, ואימא לך באנפיייהו המזכה... הרי דכשמחדשים דבר חידוש צריך לדורשו בעשרה, ועל כן גם כאן חידשו בה דברים כו', לכן עמד בקהל דהיינו עשרה, כמבואר סוף תמיד נשחט (פסחים סד.)."

ובענין 'פרסום' שהוא בעשרה, עיין **אוצרות יוסף** שביעית בזמן הזה (קונטרס א אות טז פסיקא קי.קט), שהביא עוד מקורות בזה. אמנם העיר, דמציינו ביבמות זק: דפרסום הוא בחמשה. ועיין עוד **גליוני הש"ס** יבמות שם ד"ה לפרסומי, שהאריך בזה וגם בענין פרסום שהוא בשלשה, עיין שם.

בירושלמי סנהדרין (פ"ד ה"ז), רבי אומר, לא תענה על ריב, רב כתיב, שלא תענה אחר הרב, אלא קודם הרב (ראה רש"י על הפסוק; סנהדרין לו. ד"ה לא). רב אמר, לא תענה אפילו אחר מאה. ובפני משה (שם ד"ה לא) כתב, ד'מאה' דנקט לאו דוקא, דלא מצינו בית דין יותר משבעים ואחד (עיין סנהדרין ב.), אלא כלומר אפילו הן הרבה, הרב צריך שיאמר באחרונה, עכ"ל.

'סנהדרין גדולה של מאה' - מעולם לא שמענו ועיין דוגמתו בבבלי הוריות (ג.), מאה שישבו להורות, אין חייבין עד שיעורו כולן, שנאמר (ויקרא ג. יג.) 'אם כל עדת ישראל ישגו' כו'. ושם גם כן מאה לאו דוקא, דהא קאי אהוראת בית דין הגדול, ואינם יותר משבעים ואחד. ועיין גם בירושלמי הוריות (פ"א ה"א), נכנסו מאה, עד שיעורו כולן.

והנה, ראיתי בשו"ת משיב דבר (ח"ד סימן ד ד"ה וטעם) שכתב, וז"ל: וטעם מאה רבנים ושלש קהלות משלש ארצות², נראה שהתקינו שלא להתיר כי אם על ידי הוראה היותר חשובה בישראל, שהוא סנהדרין גדולה של מאה, כדאיתא בהוריות (ג.), מאה אנשים שישבו להורות כו'. וסנהדרי גדולה היה קִקְבָץ משלש ארצות שבארץ ישראל - יהודה וגליל ועבר הירדן, עכ"ל.

ונשתוממתי על המראה, דחידש לנו סנהדרין חדשה סנהדרין של מאה. ואני לא ידעתי, רק מסנהדרין של שבעים ואחד, או של שבעים, עיין משנה סנהדרין (שם), אבל מסנהדרין של מאה - מעולם לא שמענו. ומה שהביא מגמרא הוריות (שם), מאה שישבו להורות, אין חייבין עד שיעורו כולן כו', הוא דבר מתמיה, דשם נאמר זה לרבותא - דאף ד'סנהדרין' הם שבעים ואחד, מכל מקום אם ישבו מאה יחד להורות, לא חשיבא הוראה עד שיעורו כולן, וכדיליף שם מקרא³.

מספר 'עשרה' מצינו - רק לענין צירוף דברים שבקדושה או בפרסום דין מסוים ואם היה מדייק כן, אם כן היה לו לדייק גם כן, דישי

א הנה דברי הפני משה (שם ד"ה לא): "רב רבי סבירא ליה, ולא תענה אחר כך משמע - שלא יחלוק על הרב אם כבר אמר דעתו, ומכאן הוא למד, דבדיני נפשות מתחילין מן הצד. ומייתי ראיה, דדידיש לא תענה אפילו אחר מאה, והיינו שאפילו יש כאן מאה דיינים, כולהו ברא תענה קאי - שלא יאמרו דעתו אלא מקודם לרב, דאם יאמר הרב מקודם - שוב אין לאחד מהן לחלוק עליו, ושמע מינה כדרשת רבי. ומאה דנקט לאו דוקא..."

ב שגזר ותיקן רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל, שאין לישא שתי נשים, ואין להתירה - רק במאה אנשים משלש ארצות משלש קהלות, כמו שהביא בשו"ת מהר"ם בר ברוך מברוטנבורג (סימן תתרכ"ד ה"ה).

ג וראה **שער יוסף** להחידא ז"ל הוריות ג: ד"ה א"ר, שמיישב תמימת הבאר שבע שם ד"ה מאה, דדין זה - 'מאה שישבו להורות' - מעיקרא ליתא, כי אי אפשר שישבו מאה להורות, ולא אפילו אחד יותר מהסנהדרין המיוחדים שהם שבעים ואחד, והאריך שם, ונשאר בצריך עיון. וכתב החידא ז"ל: "ונראה, דודאי פשיטא דכי אמר רחמנא דליהו סנהדרין שבעים ואחד (עיין סנהדרין ב.), אין נח ואסור לקבוע ולהושיב בסנהדרין אפילו אחד יתר על מנינם, דגזירת הכתוב דליהו סנהדרין דבר שבמנין - שבעים ואחד - לא פחות ולא יותר. אמנם אפשר לומר, דהיינו דוקא בקביעות - להושיב סנהדרין יותר משבעים ואחד ולקרותם כולם בשם 'סנהדרין', אבל אם ירצו הסנהדרין, יכולין לכתחלה לישב בדין אחד - טפי משבעים ואחד, ואי מאה - לא איריא (כוונה, דאין להקשות מדין 'מאה' שישבו להורות), כיון שהוא באקראי ודרי עראי - לא בדרך קביעות שיהיו המאה נקראים סנהדרין, רק שהשבעים ואחד הם סנהדרין - ואסור להוסיף עליהם אפילו אחד דרך קבע ולעשות

ניתנה רשות לרופאים לרפאות

על דרכם של צדיקים שלא לדרוש ברופאים וברפואות כלל | מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בענין הרשות שניתנה לרופאים לרפאות | מדוע אין הרופא נחשב לעוסק במצוה אם הרג את הנפש

לרופאים לרפאות, ובביאור הענין כתב הט"ז (שם סק"א): "דרפואה האמיתית היא על פי בקשת רחמים, דמשמאי יש לו רפואה, כמו שנאמר (דברים לב, ט): 'מחצתי ואני ארפא', אלא שאין האדם זוכה לכך אלא צריך לעשות רפואה על פי טבע העולם, והוא יתברך הסכים על זה ונתן הרפואה על ידי טבע הרפואות, וזהו נתינת רשות של הקב"ה, וכיון שכבר בא האדם לידי כך, יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו..."

ובב"ח כתב (סק"א): "אם בטח בה' שישלח לו רפואה על ידי הרופא, מותר לדרוש ברופאים אפילו במכה הבאה בידי שמים, וכך נהגו בכל גבול ישראל".

אמנם כאמור, מצינו אצל כמה מצדיקי הדורות שהתרחקו כליל מכל רפואות הרופאים, ונשענו על אביהם שבשמים שירפאם ויחלימם, כפשוטו דעת הרמב"ן. וכבר כתב על כך הרה"ק רבי זאב נחום מביאלא ז"ע, בתשובה אל בנו הרה"ק בעל 'אבני נזר' מסאכטשוב ז"ע (שו"ת אבני נזר ח"מ סימן קצג): "שהרמב"ן ז"ל לא דיבר אלא מצדיקים, ומה שאמר הרמב"ן לא ניתן רשות לחולה, היינו בצדיק, והגם כי התורה צוה לכל אדם שיהיה צדיק, אבל בשאינו צדיק ניתן רשות גם לחולה".

בגליוני הש"ס (ברכות ט) מביא רבינו משו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן פב ד"ה ובתוספתא), שהביא תוספתא דמכות (מהדורת צוקערמאנדל - פ"ב ה"ה), רופא אומן שרפא ברשות בית דין והרג, הרי זה גולה. והקשה על זה מש"ס מכות (ה), הרב הרודה את תלמידו והאב המכה את בנו ושליח בית דין אינו גולין, משום דמצוה קא עסיקו, והרי הרופא גם כן במצוה קעסיק, דהא אבידת גופו היא. וכתב על זה, וז"ל: ואיכא לאיפלוגי בינייהו, כדמוכח התם, עכ"ל.

ומסביר רבינו דבריו, על פי שכתב שם שחיוב הרופא לרפאות הוא מעין מה שמצינו (מכות ה): במצות קציר העומר: "אם מצא קצור אינו קוצר", ואם כן אם התרפא החולה מאליו, אין הרופא מחויב לרפאותו, ולכן אינו נחשב לעוסק במצוה ממש.

וממשיך רבינו, שלפי דברי הרמב"ן "דעצם עסק הרפואה הוא דבר בלתי רצוי, ורק לפי קלקול בני אדם הוצרך לו, יש לחלק עוד באופן אחר, דשאני רדיית אב ורב והכאת בית דין, דבשעה שנעשים - הם רצוים בעצמותם, ועל כן פטור האב והרב לו, ולא דמי למעשה רפואת הרופא, דגם אחר שחלה האדם הוא דבר בלתי רצוי בעצמותו שיעסקו ברפואת רופא, רק יש לו לדרוש את ד' ולשום בטחוננו בו, ולא להתרפאות מרופא, ועל כן לא חשיב מעשה הרפואה מצוה כל כך - לפטור הרופא מגלות".

כבוד קדושת אבא מארי הגה"ק אדמו"ר שליט"א (הרה"ק רבי חנוך מעדיה מסטריקוב-זיכלין זצ"ל, בן בנו הרה"ק רבי משה נתנאל זצ"ל), שלא הניח זקיניו הקדושים הוא רבינו ז"ל לו לאחיו - הוא דודי הרה"צ רבי מנחם ידידיה שליט"א - להעמיד להם פאקען כדרך שמעמידין העולם לילדים הקטנים, ומחמת זה נתהווה להם המחלה הכבידה הזאת ר"ל.

"וכבוד קדושת אבי אדמו"ר שליט"א היה אז ילד בן שתי שנים, ואחיו הוא דודי הרה"צ רבי מנחם ידידיה שליט"א הנ"ל היה אז בן ז' שנים, והמחלה הנ"ל ר"ל נתרבה אצלם כל כך עד שהיה סכנת נפשות, ולא עוד אלא שלא הניח רבינו ז"ל לקרוא שום רופא לנכדיו הילדים הקטנים.

"היה זאת ביום שלפני ערב ראש השנה, ונעשה רעש גדול בין העולם אשר כבר באו על ראש השנה לזיכלין, וכולם ראו שבכל רגע המחלה ר"ל מתגברת והולכת ולא נעשה עמם שום דבר רפואה. ואמם הצדקת היא זקנתי הרבנית זכרה לברכה, בראותה את המצב של בניה רצה לחדר קדשו של חמיה רבינו ז"ל, והציעה לפניו את המצב הלא טוב ובכתה תמרורים ובקשה מלפניו לעורר רחמים בעד בניה החולים.

"אז הלך רבינו ז"ל מחדר קדשו לחדר אשר הילדים החולים שכבו שמה, ובא אצלם והרכין את ראשו הקדוש על פניהם במשך איזה רגעים, ואז הפך את פניו הקדושים ואמר לזקנתי ע"ה בלשון קדשו: 'אם לא תרעיש כל כך, אז הנני מבטיח לך שבעה הי"ת יהיו הילדים בבית המדרש אי"ה בראש השנה בעת תקיעת שופר'. וכך הוה, שבראש השנה בעת התקיעות הובאו הילדים לבית המדרש כי המחלה כבר חלפה והלכה לה, והוטב להם הרבה מאוד".

ידועה מחלוקת הראשונים בגדר הרשות שניתנה לרופאים לרפאות, כפי שלמדו חז"ל (ברכות ט) מהפסוק בפרשתנו (שמות כא, ט): 'ורפא ירפא'. **הרמב"ן** (ויקרא כו, יא) טוען: 'מה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'", אחר שהבטיח להם הקב"ה (שמות כג, כה): 'והסירותי מחלה מן הרפואה, ואין הרשות אלא כיון ש"הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים". ואילו **הרמב"ם** (פירוש המשניות פסחים פ"ד מ"ג) סובר שאין הבדל בין רפואה לשאר צרכי האדם, "כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותי ולקיימני, כן נודה לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחלתי כשאתמשת בה". לעומתם, **הראב"ע** (שמות שם) ורבינו בחיי (שם) מחלקים בין רפואות חיצוניות שניתנה רשות לרופאים לרפאותן ולא רפואות פנימיות, והדברים ידועים ואכמ"ל.

וכבר נפסק להלכה (יו"ד ריש סימן שלו) שניתנה רשות

מדרגה גבוהה מצינו אצל יחיד סגולה מצדיקי הדורות, שלא רצו לסמוך על רופאים ורפואותיהם, אלא שמו מבטחם בה' לבדו, הרופא כל בשר ומפליא לעשות.

כך מסופר גם על הרה"ק רבי שמואל אבא מזיכלין ז"ע, בספר 'להב אש', בו נדפסו דברי תורתו ותולדותיו של אותו צדיק פלאי, על ידי נכדו הגה"ח ר' אפרים מאיר גד זיכלינסקי זצ"ל ה"ד מלאדז (פרק ה מערכה י, עמוד ריא):

"כל ימי חייו, רבינו הקדוש ז"ל זי"ע לא ביקרו מעולם שום רופא, וגם לא ראו קורות ביתו של רבינו ז"ל שום רופא. ואם קרה חלילה איזה חולי ר"ל לאחד מאנשי ביתו נאווה קודש, אז לא הניח להשתמש כלל בשום רפואה מהרופאים.

"רק בעיר זיכלין היה שם בימי רבינו ז"ל איש אחד ירא אלקים, והיה נקרא שמה בפי כל בשם 'מבקר', וכמוכן לא היה יודע זה האיש לגמרי מהלוכי רפואה הנהוג בין הרופאים, והיה אם קרה ח"ו איזה חולי לאחד מאנשי ביתו, אז נקרא זה האיש המבקר לביתו הקדוש, ואם אמר זה המבקר שהוא דבר קטן, אז היה רבינו ז"ל שבע רצון מזה, ולסיבת זה קרא אותו שישמע ממנו רבינו ז"ל כהנ"ל. וכבר היה זה המבקר יודע ומבין לומר תמיד שח"ו אין כאן שום בית מיחוש, כי היה יודע שבדברים אלו ישא חן בעיני רבינו ז"ל.

"ובכלל היה רבינו ז"ל מְגַד תמיד לכל דרכי הרופאים, והיה מרגלל בפומיה הקדוש שאינם יודעים, וגם הרפואות שהמה נותנים הם הבל וריק, ופירש רבינו ז"ל בזה בדרך הצחות מאמר הכתוב (תהלים קמד, ח) 'אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר', שקאי על הרופאים שמה שאומרים בפיהם היא שוא, וגם מה שכותבים רפואות ביד ימינם הוא גם כן שקר.

"ביותר היה רבינו ז"ל אי שבע רצון מהרופאים המפחידים את החולים ביותר, ובפרט על הרופאים שאומרים על חולה ישראל נואש ח"ו ודיבור שלא כהוגן, בזה היה נוגע מאד בעיני רבינו ז"ל, ואמר: 'איך יכולים אנשים טמאי שפתים לומר ולפסוק על נפש מישראל שכבר אין לו תקנה ח"ו, ואיך ביכולתם לנגד כביכול נגד השי"ת ונגד קדושי חכמינו ז"ל, ואין זה רק מינות ואפיקורסות ר"ל".

"ואם בא פעם מי לפני רבינו ז"ל אשר לו חולה ר"ל בתוך ביתו, וסיפר לפני הדר קדשו שהרופא אומר שאין לו תקוה חלילה, אז נתלהבו פני קדשו מאד ואמר: 'שתוק! רבונו של עולם הוא מנהיג העולם, והוא כביכול המוחץ והמרפא לכל תחלואיכו!'.
"רבינו ז"ל לא הניח מעולם אף להעמיד 'פאקען' הילדים הקטנים אשר בביתו הקדוש, ושמעתי מפי

עזר ותרופה מאת הש"י המוחץ והרופא. ומאידך כתב במקום אחר (ברכות ט: ד"ה לפי) "כיון שנתת רשות בתורה, הנה החולה מקיים עוד מצוה על פי התורה, ויתוסף לו על זכותו ויצא בדימוס", ועוד שם (ד"ה ממאן): "מצוה וחובה הוא, והראיה דמחללין עליו שבת".

זי"ע (ברכות י: ד"ה רבי לוי), שמפרש את דברי הגמרא שם על פי דרכו של הרמב"ן, וכותב: 'רשות הוא ולא חובה, הוא הוא כעין דמיון היתר היפת תואר במלחמה... כן הוא הענין כאן לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, אבל טוב יותר בעיני ה' שלא ישתדל ברופאים רק יבקש

(א) טיפול מיוחד שניתן בימים מקדם לילדים, כדי לחסנם מפני מחלת "אבעבועות שחורות" שהיתה מחלה מידבקת נפוצה מאוד בקרב הילדים, והפילה אלפים ורבבות רח"ל.

(ב) ראה 'מגיד תעלומה' להרה"ק בעל 'בני יששכר' מדינוב

ומצאתי) דיברתי בסברת הירושלמי תרומות (פ"ח ה"א), דמדומה מעשה איסור בלי כוונה לכוונה עם מעשה היתר. וכן מצאנו בשי"ס דילן בנזיר (שם) דמסופק בזה הי מינייהו חמור, דבברייתא שם קתני תרווייהו, דין אשה שנדרה בנזיר והפר לה בעלה ולא ידעה שהפר לה ושתתה יין - דצריכה כפרה וסליחה, ודין נתכוון לאכול שומן ואכל חלב - דצריך כפרה, ומסיק עלה בשי"ס דצריכי, דאי תנא הא דאשה, הוה אמינא דמחשבת איסור חמור, וכן אי תנא הא דשומן, הוה אמינא דמעשה איסור חמור, להכי צריכי תרווייהו, עיין שם הי"ט. ואפשר דאליבא דאמת סבירא ליה גם לשי"ס דילן דתרווייהו שוין, וכסברת הירושלמי הנ"ל.

ועיין עוד נזיר (שם), דאמר גם כן גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה. ומשמע גם כן, דמעשה טובה בלי מחשבה - ומחשבה טובה בלי מעשה, הם בערך אחד, ואם כן הוא הדין לענין מחשבת איסור עם מעשה היתר - ומעשה איסור עם מחשבת היתר, עיין שם הי"ט בציונים לתורה. ועיין מה שכתבתי על הגליון יומא (לו. ד"ה אין).²

עמוון ומואב אסורים בביאה למקדש - מקור

בגמרא נזיר (כג.), מאי דכתיב (משלי יח, יט) 'אח נפשע מקרית עוז ומדינים כבריח ארמון', 'אח נפשע מקרית עוז' - זה לוט שפירש מאברהם, 'ומדינים כבריח ארמון' - שהטיל מדינים כבריחין וארמון, 'לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד'" (דברים כג, ד). ובתוספות (שם כ: ד"ה ומדינים) כתבו: ובבראשית רבה (נב, ב) דריש, לפי שאסורין בקהל ובעזרה כטמאים.

זה חידוש¹. וקצת ראייה מקרא (איכה א, י) 'כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבואו בקהל לך', עיין שם בפירוש רש"י (ד"ה אשר), וביבמות (טז), דנדרש אעמוון ומואב. ומוכח דגם ביאתם למקדש אסורה.

האם פסולי קהל אסורים בביאה למקדש

וצריך עיון אם זה רק בעמוון ומואב, או כל פסולי קהל נמי אסורים בביאת מקדש. ועיין תוספות תענית (כז. ד"ה מר), דמשמע דממזר מותר בביאת מקדש, עיין שם הי"ט. ובפשיטות הרי פסולי קהל מחויבים בכל המצוות כשרים, ואם כן וודאי דמחויבים גם כן בראיית פנים בעזרה ברגל. אולם זה נראה גם כן לכאורה וודאי דגם גר עמוני ומואבי חייב בראיית פנים בעזרה, וצריך עיון.

א היינו אמחשבה בלי מעשה, הכי נמי מכפר אמעשה בלי מחשבה, עיין שם. וראה עוד גליוני השי"ס קידושין מ. ד"ה מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה: "עוד בבחורתי אמרתי הכוונה, דאם היה לאדם מחשבה טובה אלא שזנאנס בעשיית המעשה, ואחר עשה אותה המצוה בלי מחשבה טובה כגון שעשאה שלא לשמה - ועל כל פנים הרי עשה מעשה מצוה, אז הקדוש ברוך הוא מצרף ומחבר מחשבה ההוא אל המעשה ההוא ונעשה מהם מצוה שלימה במחשבה ובמעשה" (וראה מה שהערנו בתפארת יוסף ברכות המון עמוד קנה הערה טו).

ד וראה טל תורה כאן: "תמהני מאוד מה שכתבו תוספות שאסורין בעזרה כטמא, דזה לא נזכר בשום מקום בשי"ס, דהרי לאחר שנתגייר כשרה הוא לכל דבר, וקודם שנתגייר אסור לכל נכרי לכנוס לעזרה, עיין ריש פרק קמא דכלים (מח)."

האם חטאת עוף שמתו בעליה תמות

בגמרא נזיר (כא.), לעולם אימא לך בעל מיעקר עקר, והיינו טעמא (דתמות), כיון דלא צריכה כפרה - הות כחטאת שמתו בעליה, וגמירי דחטאת שמתו בעליה תמות. וברש"י (ד"ה והיינו) כתב: אבל בחטאת העוף לא גמירין דתמות.

עיין יומא (מא.), וצריך עיון³. ומצאתי בתוספתא תמורה (פ"א ה"ט), אלו דברים שבין בהמה לעופות, שהבהמה דוחה את השבת, ודוחה את הטומאה, ונוהגת בציבור כביחיד, ויש בה חטאת מתה כו', מה שאין כן בעופות. ומבואר דחטאת העוף אינה מתה.

רבי עקיבא שהיה גלגול שמעון בכה

כי התכוין לאיסור ונמצא היתר במכירת יוסף

בגמרא נזיר (כג.), תנו רבנן, 'אישה הפרם וד' יסלח לה' (במדבר ל, יג), באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר, שהיא צריכה כפרה וסליחה. וכשהיה רבי עקיבא מגיע אצל פסוק הזה - היה בוכה, ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר, ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה וסליחה, המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה.

בספר בית שמואל אחרון על התורה פרשת פנחס (ד"ה ופירש) הביא בשם ספר

נזר הקודש (ב"ר פד, יז ד"ה ובענין - ד"ה ונ"ל), מדוע דווקא רבי עקיבא היה בוכה בזה. וכתב דמבואר בווזהר הקדוש (זוה"ר רות פט): **ובהאר"י ז"ל** (ספר הגלגולים פרק מב ד"ה כתוב), דעשרה הרוגי מלכות היו גלגול עשרה שבטים שמכרו את יוסף, ויוסף אמר להם (בראשית נ, כ) 'אתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה', ואם כן חטא המכירה היו כנתכוון לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, ורבי עקיבא מבואר (ספר הגלגולים שם; מגלה עמוקות פרשת ואתחן אופן עג), שהיה גלגול שמעון⁴, ולכך היו לו יסורין גדולים יותר מכולם, לפי ששמעון נכנס בעובי הקורה (עיין רש"י פרשת מקץ מב, כד ד"ה את), ועל כן רבי עקיבא דייקא כשהגיע למקרא זה היה בוכה, דצריך לקבל יסורין גדולים עבור חטא מכירת יוסף, עד כאן דבריו - דברי פי חכם חן.

מחשבת איסור עם מעשה היתר ומעשה איסור עם מחשבת היתר - בערך שוה

בציונים לתורה כלל דשב מידיעתו (כלל טו ד"ה

א) דמפורש שם לגבי עוף: "שלקח פרידה אחת... אי חטאת זבן אין מוסיף ומביא חובתו מדמי עולתו והאי חטאת אזלא למיתה" (וראה עוד רש"י ובהים ה' מנחות ד: ד"ה לא יביא, דמבואר דעתו כפר דיומא. ואם כן ראה מה כדברי רבינו בגליוני השי"ס ריש מפילתין דהמפרש לנזיר אינו מרש"י - ראה גליון 'אברך' פרשת בא עמוד ד, ולא העיר מכאן. וראה עוד שיטה מקובצת מנחות שם אות כח).

ב) בגליוני השי"ס שבת ד: ד"ה ובהא, הביא רבינו בשם ספר הגלגולים (פרק מא ד"ה וצריך) להאר"י ז"ל: "דברי עקיבא היה גלגול יוסף. וזה שקראוהו בגמרא (ברכות ג) על שם עקיבא בן יוסף, והכוונה ברמזו שהיה גלגול יוסף, כי המגולגל הוא כמו בן להגלגול הקדום (ראה שעו הפסוקים פרשת יתרו ד"ה לא תשתחו; ונעם אילמך פרשת כי תשא ד"ה זה יתנו)", עיין שם.

ג) שביאר רבינו שם דברי בעלי התוספות פרשת יקרא, דכי היכי דעולה מכפר אהררהו הלב (עיין יקרא ד.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושב בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להוסלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטעצן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
 טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com